

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ТА ЙОГО СУЧАСНИКИ

Редакційна колегія:

М. Г. Жулинський (голова),

М. П. Бондар, О. В. Боронь (відповідальний секретар), С. А. Гальченко,

П. Ю. Гриценко, І. М. Дзюба, Г. А. Скрипник,

В. Л. Смілянська (заступник голови), Д. В. Стус, Н. П. Чамата

ШЕВЧЕНКІВСЬКА
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО
ТА ЙОГО СУЧАСНИКИ

УДК 929 Шевченко+821.161.2.09(031)

*Затверджено до друку Вченою радою
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
(протокол № 8 від 1 листопада 2016 р.)*

Відповідальний редактор
Олександр Боронь

Науковий консультант проекту
Сергій Гальченко

В оформленні видання використано матеріали
з фондів Національного музею Тараса Шевченка
та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Шевченківська енциклопедія: Тарас Шевченко та його сучасники : енциклопедія / редакційна колегія : М. Г. Жулинський (голова), М. П. Бондар, О. В. Боронь [та ін.]. — Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. — 608 с. : іл.; кольор. вклейка.

ISBN 978-617-520-093-3

Книжка складається зі стислих біографій друзів і знайомих Шевченка, його сучасників загалом, прямо чи опосередковано з ним пов'язаних. Реконструюються широке коло Шевченкового спілкування з однодумцями і близькими товаришами, контакти поета з посадовцями та іншими особами. В основу видання покладено відповідні статті шеститомної «Шевченківської енциклопедії» (2012–2015).

Том містить 941 статтю.

Розраховано на літературознавців, викладачів, студентів і школярів.

ISBN 978-617-520-093-3

© Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, 2021
© Видавництво Ліра-К, 2021

Від редакційної колегії

Видання складають доопрацьовані статті з шеститомної «Шевченківської енциклопедії» (ШЕ) про осіб з оточення поета – родичів, друзів, знайомих, його сучасників загалом, прямо чи опосередковано з ним пов'язаних. Реконструюються широке коло Шевченкового спілкування з однодумцями і близькими товаришами, зв'язки поета з чиновниками та іншими особами. Критерієм добору був факт особистого знайомства чи зустрічі з Шевченком (за окремими винятками: М. Гоголь, І. Котляревський, деякі високопосадовці, кілька осіб, особисті контакти із якими не підтверджено документально, що потребує подальших розшуків). У виданні не вміщено інформацію про низку епізодичних у Шевченковій біографії періоду заслання осіб, із якими можна ознайомитися за підсумковою працею Л. Большакова «Оренбургская шевченковская энциклопедия: Тюрьма. Солдатчина. Ссылка: Энциклопедия одиннадцати лет 1847—1858» (Оренбург, 1997). Порівняно з ШЕ до видання додано персоналії О. А. Афендик, І. І. Горностаєва, А. К. Кадницького, Катериничів (6 довідок), О. Є. Коцебу, О. І. Кронеберга, І. С. Обидовського, О. Г. Петрова, В. І. Соловйова, К. М. Феофілактова та ін. (стисло інформацію про окремих із них у ШЕ було вміщено у складі статей про відповідні портрети пензля Шевченка), деякі замінено новим текстом.

Датування в документальних матеріалах (листи, щоденник тощо) наведено за старим стилем. Так само датовано написання творів, перебування Шевченка в населених пунктах тощо. Дати життя українських і російських діячів (до 20 лютого 1918 р.) подано за старим і (через скісну ри-

ску) новим стилями, так само і тих представників інших культур, хто народився і/або помер у межах колишньої Російської імперії, решти осіб, у тому числі західноукраїнських, — за новим стилем. Події у Західній Європі, а також в Україні і Росії після 20 лютого 1918 р. датуються за новим стилем. Місця народження і смерті вказано за сучасним адміністративно-територіальним поділом станом на 1 вересня 2016 р.; якщо не зазначено вид населеного пункту (с. — село, смт — селище міського типу), то йдеться про місто.

Курсивом виділено прізвища авторів наукових праць у середтекстових посиланнях і у підстатейній бібліографії (під заголовком *Лит.*). Якщо видання введено до підстатейної бібліографії, то біля цитати в тексті зазначено у круглих дужках лише прізвище, ініціал автора і сторінку (або перше слово назви і сторінку). Джерела у підстатейній бібліографії розміщено за хронологією першодруку за винятком окремих збірних коментованих публікацій документів, спогадів, листів тощо. Поклики на літературні твори Шевченка подано за останнім академічним виданням (*Шевченко Тарас. Повне зібрання творів: У 12 томах. К.: Наукова думка, 2001—2003. Т. 1—6*): до поетичних наводиться назва, до прозових — том і сторінка (наприклад: 4, 230), до цитат зі щоденника й листів — дата запису чи листа. Тексти вітчизняних письменників, серед них і Шевченка, що писали і українською, і російською мовами, цитуються в оригіналі, а назви художніх творів не перекладаються.

У текстах статей застосовано систему скорочень: див. окремі алфавітні списки: *Основні скорочення; Абревіатури; Бібліографічні скорочення.*

Основні скорочення

акад. — академік	зб. — збірник, збірка
академ. — академічний	зокр. — зокрема
альб. — альбом	Зх. — Західний
альм. — альманах	зх. — західний
арх. — архів, архівний	ім. — імені (з прізвищем)
археол. — археологічний	ін. — інший
архіт. — архітектор (із прізвищем), архітектурний	ін-т — інститут
бібліогр. — бібліографічний	істор. — історичний
б-ка — бібліотека	і т. д. — і так далі
біогр. — біографічний	і т. п. — і тому подібне
бл. — близько	канд. — кандидат
буд. — будинок	кін. — кінець
в т. ч. — в тому числі	кн. — книжка
вид. — видання	кол. — колишній
вид-во — видавництво	літ. — літературний
визв. — визвольний	л-ра — література
вип. — випуск	м. — місто (з назвою)
відом. — відомості	м. — море (з назвою)
військ. — військовий	маляр. — малярський
всеукр. — всеукраїнський	мемор. — меморіальний
вст. — вступ, вступна (стаття)	мист. — мистецький
вул. — вулиця (з назвою)	мист-во — мистецтво
газ. — газета	міфолог. — міфологічний
ген. — генерал, генеральний	млн. — мільйон
геогр. — географічний	муз. — музичний, музика
гол. — головний	навч. — навчальний
гол. чин. — головним чином	надрук. — надрукований
губ. — губернія (з назвою), губернський, губернатор (із прізвищем)	напр. — наприклад
держ. — державний	наук. — науковий
див. — дивіться	наук.-досл. — науково-дослідний
докл. — докладніше	наук.-попул. — науково-популярний
докум. — документи, документальний	нац. — національний
доп. — доповідь, доповнений	не пізн. — не пізніше
д-р — доктор	не ран. — не раніше
драм. — драматичний (літ. рід)	о. — острів (з назвою)
друк. — друкований	обл. — область, обласний
економ. — економічний	образотв. — образотворчий
етногр. — етнографічний	опубл. — опублікований
європ. — європейський	офіц. — офіційний
журн. — журнал	п-в — півострів
зав. — завідувач	Пд. — Південний
заг. — загальний	пд. — південний
	пед. — педагогічний

пер. — переклад
 передм. — передмова
 перекл. — переклад
 Пн. — Північний
 пн. — північний
 пов. — повіт (з назвою), повітовий
 Повне збір. тв. — Повне зібрання творів
 пол. — половина
 політ. — політичний
 Полн. собр. соч. — Полное собрание сочинений
 попул. — популярний
 пор. — порівняйте
 поч. — початок, початковий
 прим. — примірник
 прим. — примітка (з вказівкою на автора чи в
 якому виданні)
 прізви. — прізвище
 пров. — провулок (з назвою)
 прогрес. — прогресивний
 проф. — професор
 профес. — професійний
 псевд. — псевдонім
 публ. — публікація
 р. — річка (з назвою)
 ред. — редакція, редактор, редагований, редагу-
 вання
 реж. — режисер
 реліг. — релігійний
 республ. — республіканський
 р-н — район
 розд. — розділ
 рр. — рядки (з цифрою)
 с. — село (з назвою), сторінка (з цифрою)
 св. — святий (з іменем)
 серед. — середина (року, років, століття)
 с. ст. — старий стиль
 смт — селище міського типу (з назвою)
 соц. — соціальний
 Собр. соч. — Собрание сочинений
 співавт. — співавторство, співавтор
 ст. — стаття (з назвою), століття (з араб. цифрою)
 Сх. — Схід
 сх. — східний
 с-ще — селище
 Т. — том

т. зв. — так званий
 т. ч. — таким чином
 табл. — таблиця
 Тв. — Твори (у підстатейній бібліографії)
 т-во — товариство (організація)
 театр. — театральний
 тис. — тисяча
 Тр. — Труды
 у т. ч. — у тому числі
 ун-т — університет
 упоряд. — упорядник, упорядкування
 уч-ще — училище
 філол. — філологічний
 філос. — філософський
 фольклор. — фольклорний
 фольклорист. — фольклористичний
 ф-т — факультет
 х. — хутір (із назвою)
 худож. — художній
 центр. — центральний
 церк. — церковний
 цит. — цитується, цитування
 ч. — частина, число (на позначення номера
 періодичного видання — із цифрою)
 чл.-кор. — член-кореспондент
 юрид. — юридичний
 шевч. — шевченківський

Скорочення назв областей

Вінн. — Вінницька
 Волин. — Волинська
 Дніпроп. — Дніпропетровська
 Донец. — Донецька
 Житом. — Житомирська
 Закарп. — Закарпатська
 Запоріз. — Запорізька
 Івано-Франк. — Івано-Франківська
 Київ. — Київська
 Кіровогр. — Кіровоградська
 Луган. — Луганська
 Львів. — Львівська
 Микол. — Миколаївська
 Одес. — Одеська
 Полтав. — Полтавська
 Рівнен. — Рівненська

Сум. — Сумська
 Терноп. — Тернопільська
 Харків. — Харківська
 Херсон. — Херсонська
 Хмельн. — Хмельницька
 Черкас. — Черкаська
 Чернів. — Чернівецька
 Черніг. — Чернігівська

Скорочення прикметників за національністю

австр. — австрійський
 азерб. — азербайджанський
 амер. — американський
 англ. — англійський
 бельг. — бельгійський
 білор. — білоруський
 болг. — болгарський
 грец. — грецький
 груз. — грузинський
 іспан. — іспанський
 італ. — італійський
 казах. — казахський
 кирг. — киргизький
 лат. — латинський
 латис. — латиський
 лит. — литовський
 молд. — молдовський
 нім. — німецький
 польс. — польський
 рос. — російський
 серб. — сербський
 словац. — словацький
 слов'ян. — слов'янський
 татар. — татарський
 тур. — турецький
 угор. — угорський
 укр. — український
 чес. — чеський
 швед. — шведський

Скорочуються також прикметники на -ський, -зький, -цький.

Абревіатури

АМ — Академія мистецтв у Петербурзі
 БМШ — Літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка (Київ)
 ГКШ — Галерея картин Т. Г. Шевченка (Харків)
 ДМОМП — Державний музей образотворчих мистецтв ім. О. С. Пушкіна (Москва)
 ДМШ — Державний музей Тараса Шевченка (до 2001), тепер НМТШ
 ДРМ — Державний Російський музей (СПб.)
 ДТГ — Державна Третьяковська галерея (Москва)
 ІЛ — відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ; також — Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка
 ІРЛІ — Інститут російської літератури (Пушкінський дім) РАН
 КММ — Київський міський музей, Київський художньо-промисловий і науковий музей імператора Миколи Олександровича (до 1919)
 НБУВ — Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
 НМІУ — Національний музей історії України (з 1991)
 НМТШ — Національний музей Тараса Шевченка (Київ)
 НТШ — Наукове товариство ім. Шевченка
 НХМУ — Національний художній музей України (Київ, з 1997)
 РАН — Російська академія наук
 РДАЛМ — Російський державний архів літератури і мистецтва (Москва)
 РДБ — Російська державна бібліотека (Москва)
 РДІА — Російський державний історичний архів (Санкт-Петербург)
 РНБ — Російська національна бібліотека (Санкт-Петербург)
 РФ — Російська Федерація
 СХМ — Сумський художній музей
 УАН — Українська академія наук
 УВАН — Українська вільна академія наук
 ХХМ — Харківський художній музей (з 1965)

ЦДАМЛМУ — Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (Київ)

ЦДІАК — Центральний державний історичний архів України в Києві

ЦНБ — Центральна наукова бібліотека АН УРСР (1965—88, з 1988 — ЦНБ ім. В. І. Вернадського; з 1996 — НБУВ, Київ)

ЧІМ — Чернігівський обласний історичний музей ім. В. В. Тарновського (з 1991); 1923—34 — Чернігівський державний музей; 1934—91 — Чернігівський державний історичний музей

ЧІМК — Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник М. М. Коцюбинського

ЧМТ — Музей українських старожитностей ім. В. В. Тарновського Чернігівського губернського земства (1902—23)

ШНЗ — Шевченківський національний заповідник

Бібліографічні скорочення

Біографія 1984 — *Бородін В. С., Кирилюк Є. П., Смілянська В. Л., Шабліовський Є. С., Шубравський В. С.* Т. Г. Шевченко: Біографія. К., 1984.

Большаков 1971 — *Большаков Л. Н.* Літа невольничі: книжка пошуків і досліджень про Шевченка періоду заслання. К., 1971.

Большаков 1977 — *Большаков Л. Н.* «Їхав поет із заслання...»: Пошуки. Роздуми. Дослідження. К., 1977.

Бутаков — *Дневные* записки плавання А. И. Бутакова на шхуні «Константин» для дослідження Аральського моря в 1848—1849 гг. Ташкент, 1953.

Горленко 1888 — *В. Г.* [*Горленко В. П.*] Картины, рисунки и офорты Шевченка // *КС.* 1888. № 6.

Документи — *Тарас Шевченко*: Документи та матеріали до біографії. 1814—1861. Вид. 2-ге, перероб. та доп. / Упоряд. Л. І. Внучкова, О. І. Поляничко, Є. О. Середа, В. О. Судак. К., 1982.

Жур 1970 — *Жур П.* Третя зустріч: Хроніка останньої мандрівки Т. Шевченка на Україну. К., 1970.

Жур 1972 — *Жур П.* Шевченківський Петербург. К., 1972.

Жур 1979 — *Жур П.* Літо перше: з хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. К., 1979.

Жур 1985 — *Жур П.* Дума про Огонь: З хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. К., 1985.

Жур 1991 — *Жур П.* Шевченківський Київ. К., 1991.

Жур 2003 — *Жур П.* Труди і дні Кобзаря. К., 2003.

Журнал — *Повне* зібрання творів Тараса Шевченка / Ред. акад. С. Єфремова. К., 1927. Т. 4: Щоденні записки (Журнал).

«*Заповіт*» [*Антол. пер.*] — «*Заповіт*» мовами народів світу / Упоряд., прим. Б. Хоменка. К., 1989.

ЗІФВ — *Записки* Історично-філологічного відділу [ВУАН (УАН)].

ЗНТШ — *Записки* Наукового товариства імені Шевченка.

Івакін 1968 — *Івакін Ю. О.* Коментар до «Кобзаря» Шевченка. Поезії 1847—1861 рр. К., 1968.

Каталог Музею Тарновського — *Каталог* Музея українських древностей В. В. Тарновського / Сост. Б. Д. Гринченко. Чернігов, 1900. Т. 2.

КМТ — *Кирило-Мефодіївське* товариство: У 3 т. К., 1990.

«*Кобзар*» 1840 — *Кобзарь* Т. Шевченка. СПб., 1840.

«*Кобзар*» 1844 — *Чигиринский* Кобзарь и Гайдамаки: Две поэмы на малороссийском языке Т. Г. Шевченка. СПб., 1844.

«*Кобзар*» 1860 — *Кобзарь* Т. Шевченка. Коштом П. Семеренка. СПб., 1860.

«*Кобзар*» 1867 — *Кобзарь* Тараса Шевченка. Коштом Д. Е. Кожанчикова. СПб., 1867.

Кониський — *Кониський О.* Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя / Упоряд., прим., покажчики В. Л. Смілянської. К., 1991.

КС — Киевская старина.

Листи — *Листи* до Тараса Шевченка / Упоряд. та комент. В. С. Бородіна, В. П. Мовчанюка, М. М. Павлюка, В. Л. Смілянської, Н. П. Чамати. К., 1993.

Листування — *Повне* зібрання творів Тараса Шевченка / Ред. акад. С. Єфремова. К., 1929. Т. 3: Листування.

ЛНВ — Літературно-науковий вістник.

ЛУ — Літературна Україна.

Малярські твори — Повне зібрання творів Тараса Шевченка / Упоряд. О. Новицький. [К., 1932. Т. 8:] Малярські твори.

Мокрицький — *Дневник* художника А. Н. Мокрицького / Составитель, автор вст. ст. и прим. Н. Л. Приймак. М., 1975.

Новицький — *Новицький О.* Тарас Шевченко як маляр. Л.; М., 1914.

НТЕ — Народна творчість та етнографія (з 2011 — Народна творчість та етнологія).

Збірник праць <...> наукової шевченківської конференції. Всі — К.

НШК 1/2 — Першої і другої — 1954;

НШК 3 — третьої — 1955;

НШК 4 — четвертої — 1956;

НШК 5 — п'ятої — 1957;

НШК 6 — шостої — 1958;

НШК 7 — сьомої — 1959;

НШК 8 — восьмої — 1960;

НШК 9 — дев'ятої — 1961;

НШК 10 — ювілейної десятої — 1962;

НШК 11 — одинадцятої — 1963;

НШК 12 — дванадцятої — 1964;

НШК 13 — ювілейної тринадцятої — 1965;

НШК 14 — чотирнадцятої — 1966;

НШК 15 — п'ятнадцятої — 1968;

НШК 16 — шістнадцятої — 1969;

НШК 17 — сімнадцятої — 1970;

НШК 18 — вісімнадцятої — 1971;

НШК 19 — дев'ятнадцятої — 1972;

НШК 20 — двадцятої — 1973;

НШК 21/22 — двадцять першої і двадцять другої — 1976;

НШК 23 — двадцять третьої — 1979;

НШК 24 — двадцять четвертої — 1982;

НШК 25 — двадцять п'ятої — 1983;

НШК 26 — двадцять шостої — 1984;

НШК 27 — двадцять сьомої — 1989.

Матеріали двадцять восьмої і двадцять дев'ятої наукових шевченківських конференцій друком не виходили.

НШК 30 — XXX наукова шевченківська конференція: Тези і матеріали. Донецьк, 1993.

НШК 31 — XXXI наукова шевченківська конференція: Матеріали. Луганськ, 1994.

НШК 32 — XXXII наукова шевченківська конференція: Матеріали. Луганськ, 1998.

НШК 33 — *Тарас Шевченко* і європейська культура: Збірник праць тридцять третьої наукової шевченківської конференції. К.; Черкаси, 2000.

НШК 34 — *Матеріали* 34-ї наукової шевченківської конференції: У 2 кн. Черкаси, 2003.

НШК 35 — *Тарас Шевченко* і народна культура: Збірник праць Міжнародної (35-ї) наукової шевченківської конференції: У 2 кн. Черкаси, 2004.

НШК 36 — *Шевченкознавство*: ретроспективи і перспективи: Збірник праць Всеукраїнської (36-ї) наукової шевченківської конференції. Черкаси, 2007.

НШК 37 — *Збірник* праць Всеукраїнської XXXVII наукової шевченківської конференції. Черкаси, 2009.

НШК 38 — *Збірник* праць Міжнародної (38-ї) наукової шевченківської конференції. Черкаси, 2011.

НШК 39 — *Збірник* праць Міжнародної (39-ї) наукової шевченківської конференції «Творчість Тараса Шевченка: компаративний та інтертекстуальний простір». Черкаси, 2017.

НШК 40 — *Художній світ* Тараса Шевченка і сучасність. Збірник праць Всеукраїнської (40-ї) наукової шевченківської конференції. Черкаси, 2019.

ПВТ: [У 16 т.] — *Повне* видання творів Тараса Шевченка: [У 16 т.] Варшава; Л., 1934—1939.

ПЗТ: У 10 т. — *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: У 10 т. К., 1939—1964.

ПЗТ: У 12 т. — *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: У 12 т. К., 2001—2014. Т. 1—12.

Похилевич — *Похилевич Л.* Сказания о населенных местностях Киевской губернии, или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. [К., 1864]. Біла Церква, 2009.

РЛ — Радянське літературознавство.

Світи 2001 — *Світи* Тараса Шевченка: Зб. статей до 185-річчя з дня народження поета. Нью-Йорк, Л., 2001. Т. 2. (ЗНТШ. Т. 215).

СВШ — *Світова* велич Шевченка: Зб. матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка: У 3 т. К., 1964.
СіЧ — Слово і Час.

Спогади 1958 — *Спогади* про Шевченка / Упоряд., комент. А. І. Костенка. К., 1958.

Спогади 1982 — *Спогади* про Тараса Шевченка / Упоряд. В. С. Бородіна, М. М. Павлюка. К., 1982.

УІЖ — Український історичний журнал.

Франко — *Франко І.* Зібрання творів: У 50 т. К., 1976—1986.

Чалий — *Чалий М. К.* Життя і твори Тараса Шевченка (Звід матеріалів до його біографії) / Пер. з рос., комент. В. Смілянської. К., 2011.

ШЕ — *Шевченківська* енциклопедія: У 6 т. К., 2012—2015.

ШС — *Шевченківський* словник: У 2 т. К., 1976—1977; К., 1978 [2-ге вид.].

ШСт [1] — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць, присвячених 180-річчю від дня народження поета. [К.], 1994. [Вип. 1].

ШСт [2] — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць, присвячених 185-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. К., 1999. [Вип. 2].

ШСт 3 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2001. Вип. 3.

ШСт 4 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2002. Вип. 4.

ШСт 5 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2003. Вип. 5.

ШСт 6 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2004. Вип. 6.

ШСт 7 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2005. Вип. 7.

ШСт 8 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2006. Вип. 8.

ШСт 9 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2007. Вип. 9.

ШСт 10 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2007. Вип. 10.

ШСт 11 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2009. Вип. 11.

ШСт 12 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2009. Вип. 12.

ШСт 13 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2011. Вип. 13.

ШСт 14 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2011. Вип. 14. Видання здійснено з нагоди 150-ї річниці перепоховання Тараса Шевченка.

ШСт 15 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2012. Вип. 15.

ШСт 16 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2013. Вип. 16.

ШСт 17 — *Шевченкознавчі студії*: Зб. наук. праць. К., 2014. Вип. 17.

Скорочення топонімів (у бібліографічних описах)

Українські:

К. — Київ

Л. — Львів

О. — Одеса

Сімф. — Сімферополь

Т. — Тернопіль

Х. — Харків

Російські:

Лг. — Ленинград

М. — Москва

Пг. — Петроград

СПб., Пб. — Санкт-Петербург, Петербург

А

АВДОТЬЯ (роки життя і прізвище невідомі) — няня в родині Ускових, уральська козачка, ймовірно, родом із поселенців Ніколаївської станиці поблизу Новопетровського укріплення. Катерина (вірогідно, її сестра), вихованка Ускових, позувала для Шевченкової сепії «Молитва за померлими» (раніше відомої під назвою «Казашка Катя»). Шевченко згадував А. 11 лип. 1857 у Щоденнику, коли описував, як вона розчарувалася, побачивши його із запаленою сигарою: «Она до сих пор думала, что я по крайней мере часовенный [тут — розкольник. — *Ред.*]. А я такой же еретик-щепотник, как и другие». А. та її сестру Шевченко згадав і в листі до І. Ускова 17 лют. 1858 з Нижнього Новгорода: «<...> от души целую вас всех — и Катю, и няню».

Лит.: [Заряно Н.] Воспоминания Н. И. Усковой о Т. Г. Шевченке. С примечаниями М. К. Чалого // Киевская старина. 1889. № 2 (за автографом в укр. перекл.: Заряно М. С. Спогади Н. І. Ускової про Т. Г. Шевченка // Спогади 1982); Пилипенко С. По Шевченкові малюнки // Плуг. 1929. № 2; Яцюк В. «Казашка Катя» чи «Молитва за небіжчиків» // Яцюк В. Живопис — моя професія. К., 1989.

Леонід Большаков

АГІН Олександр Олексійович (1817, с. Петровське, тепер Новоржевського р-ну Псков. обл., РФ — 1875, с. Качанівка, тепер с-ще Ічнянського р-ну Черніг. обл.) — рос. художник-графік, педагог. Позашлюбний син поміщика О. Єлагіна (успадкував зі скороченням його прізвище). 1834—39 навчався в АМ під керівництвом

О. Єгорова, з 1836 — К. Брюллова. Закінчив її зі званням вчителя малювання. Користувався підтримкою Товариства заохочування художників. У звіті т-ва про витрату коштів упродовж квіт. 1837—38 міститься інформація про видачу «...Агину, Алексеєву и Шевченке на художественные пособия — 100 руб. 85 коп.» (*Документи*, с. 13, № 16).

Т. Шевченко (?). Портрет О. Агіна.
Полотно, олія. 1840-1844

А. став майстром книжкової ілюстрації. Ілюстрував твори М. Гоголя, Є. Гребінки, В. Жуковського, М. Лермонтова, І. Тургенева. Найвідомішими є ілюстрації до «Мертвих душ» (видано 1846—48, повністю — 1892) та «Старий Завіт у картинах» (СПб., 1846). 1853 А. переїхав до Києва, де обійняв посаду вчителя малювання у Володимирському кадетському корпусі. У розповіді дочці театр. діяча В. Рокотова Маргариті, згодом письменниці-мемуаристці М. Ямщиковій (псевд. — Ал. Алтаєв), згадував «свого товариша, поета Шевченка, котрий майстерно відтворював пейзаж, в Академії славився особливим почерком для кожного дерева», «давнього товариша, друга юності, нещасливого поета-художника, який цілу вічність провів у суворому засланні», говорив також про свій намір проілюструвати Шевченків «Кобзар» (*Алтаєв Ал. Памятные встречи. М.; Лг., 1946. С. 31, 33*).

Деякі дослідники вважають, що Шевченко створив портрет А. (НМТШ, № ж — 84), однак це питання потребує подальшого дослідження (див.: *Рубан В. Український портретний живопис першої половини XIX ст. К., 1984. С. 307—308*). В академічному повному зібранні картину віднесено до дубіальних творів (*ПЗТ: У 12 т. Т. 7. № 165*).

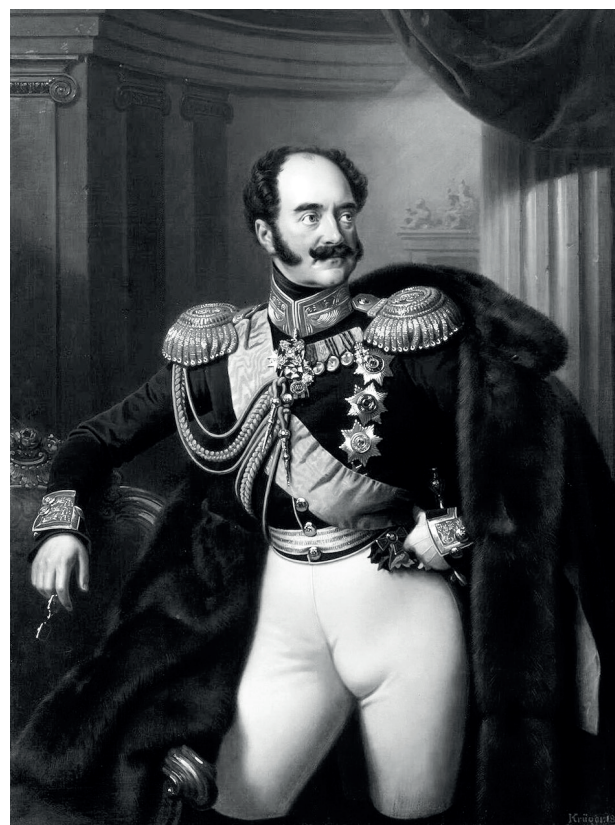
*Літ.: Жемчужников Л. Мои воспоминания из прошлого. Лг., 1971; Кузьминский К. Художник-иллюстратор А. А. Агин: Его жизнь и творчество. М.; Пг., 1923; Стернин Г. Александр Алексеевич Агин. 1817—1875. М., 1955; Курбатов В. Я. А. А. Агин. Лг., 1979; Судак В. Про деякі питання атрибуції малярських творів Т. Шевченка // *НШК 34*. Кн. 2.*

Лариса Рижикова

АДЛЕРБЕРГ Володимир Федорович (10/21.11.1791, Петербург — 8/20.03.1884, там само) — урядовий службовець. Батько О. Адлерберга. Ген.-ад'ютант Миколи I, директор канцелярії військ. міністерства, міністр імператорського двору.

З 1847 був причетний до вирішення кількох справ Шевченка. У зв'язку з розгромом Кири-

ло-Мефодіївського братства надіслав 13 трав. 1847 ген.-губ. Д. Бібікову секретного листа, у якому радив здійснювати нагляд за листуванням членів братства. Керував виконанням монаршого наказу про заслання Шевченка. Обіймаючи посаду міністра імператорського двору, А. 1858—59 знову вів справу Шевченка. У відповідь на клопотання віце-президента петерб. Академії мистецтв Ф. Толстого та президента АМ великої княгині Марії Миколаївни про надання Шевченкові дозволу на проживання в Петербурзі й відвідування класів АМ начальник Третього відділу В. Долгоруков 5 лют. 1858 повідомив, що імператор дав на це право. Документ супроводжувався наказом установити за «рядовим у відставці» суворий поліцейський нагляд (*Документи, с. 295, № 473*). 1 берез. 1858 Шевченко записав у Щоденнику: «На имя здешнего [Нижегородского. — *Ред.*] губернатора от министра вну-

Ф. Крюгер. Портрет В. Адлерберга. Полотно, олія. 1851

тренних дел получена бумага о дозволеннии проживать мне в Петербурге, но все [е]ще под надзором полиции. Это работа старого распутного японца Адлерберга».

Шевченко у складі 164 осіб 26 груд. 1858 підписав адресований А. колективний лист із проханням продовжити гастролі А. Олдріджа. 29 груд. 1858 шістнадцять діячів культури на чолі з композитором О. Серовим написали до А. другого аналогічного за змістом листа. Однак гастролі не було продовжено. З приводу цих звернень А. написав такі резолюції: «Передать директору театров, подавать коллективные просьбы не допускается. Дирекция действует по своим расчетам и выгодам, а не по просьбам частных лиц»; «Что за вздор такой! Есть ли бы я и хотел сам собою продолжить представления Олдриджа, то эту мысль оставил бы единственно потому, что об этом коллективными подписками просят. Есть ли однажды допустить уважить к подобным просьбам, то бог знает о чем будут просить и настаивать таким же образом. Оставьте без внимания. 31 декабря 1858 года» (*ПЗТ: У 12 т. Т. 6. С. 537*).

Наступного року А. був причетний до справи про надання Шевченкові дозволу на поїздку в Україну. Датованим 5 трав. 1859 зверненням Шевченка до Правління АМ почалася справа, яка пройшла від Ф. Толстого до міністра імператорського двору, що заручився також згодою президента АМ. Подальше проходження справи, аж до видачі 25 трав. 1859 свідоцтва на вільний проїзд до Київ., Черніг. та Полтав. губ., відбувалося під керівництвом тимчасового виконувача обов'язків міністра імператорського двору О. Адлерберга.

Літ.: Документи; Біографія 1984.

Наталія Оробченко

АДЛЕРБЕРГ Олександр Володимирович (1/13.05.1818, Петербург — 22.09/4.10.1888, Мюнхен, Німеччина) — урядовий службовець. Радник імператора Олександра II, член Комітету в справах друку, член Головного управління цензури, у 1872—81 — міністр Імператорського двору. Як тимчасовий виконувач обов'язків міністра

Імператорського двору (під час короткої відпустки В. Адлерберга 1859) був причетний до завершення справи, порушеної у зв'язку з поїздкою Шевченка 1859 в Україну. Листом до начальника Третього відділу В. Долгорукова 20 трав. 1859 А. повідомив про клопотання тодішнього віце-президента петерб. Академії мистецтв Ф. Толстого стосовно надання Шевченкові дозволу відбутися на п'ять місяців у Київ., Черніг. і Полтав. губ., нагадавши при цьому, що виданий художникові раніше дозвіл на проживання у Петербурзі супроводжувала вимога суворого поліцейського нагляду. На документі резолюція: «Уведомить, что препятствий нет, а между тем о наблюдении за Шевченкою предварить местное жандармское начальство. 23 мая» (*Документи, с. 316, № 520*). 23 трав. 1859 В. Долгоруков сповістив А. про свою згоду надати дозвіл.

Літ.: Жур 1970; Біографія 1984.

Наталія Оробченко

АЙВАЗОВСЬКИЙ Іван Костянтинович (Гайвазовський; 17/29.07.1817, Феодосія, Автономна республіка Крим — 19.04/2.05.1900, там само) — рос. художник. Автор марин, пейзажів та творів батального жанру. Академік петерб. Академії мистецтв (1844), проф. (1847), її почесний член (1887). Після навчання у сімфероп. гімназії його прийняли 1833 на казенний кошт до АМ (у клас М. Воробйова), яку він закінчив 1837. Твори А. експонувалися на академ. виставках із 1835; у 1836 і 1837 їх удостоєно золотих медалей. Як художник 1839 брав участь в експедиції військ. суден біля узбережжя Кавказу. На осінній академ. виставці того ж року А. представив кілька кримських пейзажів (на ній уперше експоновано два акварельні портрети роботи Шевченка).

Від трав. 1840 А. мешкав разом із Шевченком та В. Штернбергом у буд. Й. Доннерберга на Васильєвському о. (суч. адреса — 11-та лінія, № 16, буд. не зберігся). Згодом у повісті «Художник» Шевченко згадував: «<...> приехал из Крыма Айвазовский и остановился у нас на квартире. Штернберг с восторгом встретил своего товари-

О. Тиранов. Портрет І. Айвазовського.
Полотно, олія. 1841

ща. Но мне, не знаю почему, на первый раз он не понравился. В нем есть, несмотря на его изящные манеры, что-то не симпатическое, не художническое, а что-то вежливо-холодное, отталкивающее. <...> Он прожил с нами, однако ж, слишком месяц <...>» (4, 175). Далі він описує проводи за кордон А. та Штернберга, відряджених «для вдосконалення в мистецтвах»: «<...> ми проводили моего Штернберга до *Кронштадта*. Около его собралось нас человек десять, а около Айвазовского ни одного. Странное явление между художниками!» (там само). Із закордонного відрядження А. подав 1842 на академ. виставку пейзаж «Блакитний грот у Сорренто» (на ній експонувалася також акварель Шевченка «Група жебрачок, які сплять»).

У 1840-х А. уславився як майстер марин, які виставлялися в багатьох європ. столицях; його

було обрано почесним членом кількох мист. академій. З 1845 оселився у Феодосії, 1865 заснував у ній Худож. школу-майстерню, 1880 — картинну галерею.

Повернувшись до Петербурга із заслання 27 берез. 1858, Шевченко протягом квіт. уважно оглянув виставку в АМ. У листі до С. Аксакова 25 квіт. 1858 поет виклав своє враження від виставки і відгукнувся негативно про твори А.: «Да еще, как на грех, выставка случилась в Академии художеств, которой я так давно не видел и которая для меня теперь самое светлое, самое высокое наслаждение. <...> Айвазовский, увы, спасовал. Он из божественного искусства сотворил себе золотой кумир и ему молится. Грешно так оскорблять бескорыстное, непорочное искусство. Бог ему судия». Навряд чи цей відгук стосувався експонованих на виставці трьох марин і двох укр. краєвидів — «Жито в Малоросії» та «Комиші біля м. Алешок на Дніпрі», або жанрових картин «Кримські цигани» чи «Транспорт кримських вин по Кавказькій дорозі». Найвірогідніше, тут ішлося про картину в пам'ять загиблого військ. вітрильника «Лефорт», яку А. написав під враженням від катастрофи судна під час бурі в Балтійському морі 10 верес. 1857, унаслідок якої загинуло понад 800 осіб, серед них дружини й діти моряків. В алегоричній картині зображено Ісуса Христа, котрий приймає невинні душі загиблих, тоді як ін. перебувають у напівосвітленому чистилищі, а обтяжені гріхами потопають у темній морській безодні. На технічну недосконалість твору вказувала тодішня преса (Северная пчела. 1857. 14 апр.). Не міг не помітити її занадто прямолінійної алегоричності, недостатньої худож. вмотивованості та композиційної недовершеності й Шевченко. Він, можливо, розумів, що картина А. вписується у спроби офіційного «згладжування» морської трагедії (Русский инвалид. 1857. 20 сент.). До того ж тут мало позначитися загалом несхвальне ставлення Шевченка до певного апологетичного глядіння, що його виявляв А. як живописець Головного морського штабу, змальовуючи історію рос. військ. флоту.

Лит.: Указатель художественных произведений, выставленных в Музее императорской Академии художеств. СПб., 1858; *Айвазовский:* Документы и материалы. Ереван, 1967; *Барсамов Н. С. И. К. Айвазовский.* М., 1967; *Иван Айвазовский.* СПб.; Бурнемут, 1996; *Павлюк М. Шевченко та Айвазовський // Відкритий архів: Щорічник матеріалів та досліджень з історії модерної укр. культури.* К., 2004. Т. 1.

Микола Павлюк

АКИШЕВ Артемій Оникійович (1815 — ?) — прапорщик корпусу топографів на шхуні «Константин», учасник Аральської описової експедиції О. Бутакова (1848—49). З 1834 — топограф Окремого Оренбурзького корпусу. Шевченко познайомився з А. 1848, коли вони, за свідченням О. Макшеєва, жили в одній каюті на шхуні. А. першим здійснив топографічні зйомки островів Аральського моря. Зі спільними з А. виїздами на ці острови пов'язано створення ряду Шевченкових акварелей і рисунків аральського циклу. Із «прапорщиків по армії» 1850 А. переведено до Корпусу топографів. Дослужився до чину капітана (1864). Див.: Исторический очерк деятельности Корпуса военных топографов. 1822—1872. СПб., 1872. С. 46, 107.

Лит.: *Бутаков; Большаков Л.* Быль о Тарасе. М.; Оренбург. 1993. Кн. 2.

Леонід Большаков

АКСАКОВІванСергійович (26.09/8.10.1823, с. Надеждіно (Куроедово), тепер Іглінського р-ну, Башкортостан, РФ — 27.01/8.02.1886, Москва) — рос. поет, публіцист, громадський і політ. діяч. Один з ідеологів слов'янофільства. Син С. Аксакова, брат К. Аксакова і В. Аксакової. Навчався у Петерб. уч-щі правознавства (1838—42). Ред. і видавець журн. «Русская беседа» (1858—59), «Сельское благоустройство» (1858), газ. «Парус» (1859), «День» (1861—65). 1840—50 виступав за скасування кріпацтва. За завданням Рос. геогр. т-ва здійснив наук. експедицію в Україну (1853—54), побував у Києві, Полтаві й Харкові. Результати викладено в матеріалах експедиції «Дослідження про торгівлю на українських ярмарках» (1858). Основні твори: істор.-біогр. нарис «Федір Іванович Тютчев» (1874), містерія «Життя чиновника» (1843), поетичний зб. «Сил стомлених я довго не жалів» (1856), сатира «Судові сцени» (1853), поезії «Російському поету» (1846) та незавершена поема «Марія Єгипетська» (серед. 1840-х).

Зустрічався з Шевченком під час перебування його в Москві навесні 1858. У журн. «Русская беседа» (1859. № 3) опубл. за автографами вірші Шевченка «Садок вишневий коло хати» під назвою «Вечір» та «Сон — На панщині пшеницю жала». Хоча й захоплювався Україною, її культурою і поезією Шевченка, проте вважав українців не самостійною нацією, а відгалуженням рос. народу, укр. мову — діалектом рос., функції укр. л-ри обмежував вузькими рамками — «для до-

І. Аксаков. Фото А. Денъера. 1865

машнього вжитку». У листі до Г. Галагана 25 лип. 1885 обстоював утопічну ідею загальноруської літ. мови, яка має бути і українцям спільною культурною мовою. На підтвердження своєї тези посилався на Шевченка, що писав укр. «чудові пісні» й «водночас свій власний щоденник прозою провадив спільною літературною мовою» (Русский архив. 1902. № 2. С. 498—499). Шевченко в листі до С. Аксакова 25 квіт. 1858 позитивно відгукнувся про опубл. у «Русской беседе» (1858. № 1) вірш А. «На Новий 1858 рік», назвавши твір «алмазним»: поезію пройнято антикріпосницьким пафосом і вірою в повне суспільне оновлення, яке А. пов'язував із маніфестом про селянську реформу. Втім, коли восени 1858 М. Максимович переказав поетові запрошення А. стати співробітником газ. «Парус», Шевченко у листі 22 листоп. 1858 сприйняв цю звістку різко негативно і висловив протест проти позиції газети щодо укр. народу та укр. мови (у програмі-анонсі майбутнього видання серед ін. слов'ян. народів українців згадано не було). Поет скористався листом П. Куліша до нього, у якому містилася текстуально ідентична характеристика А. та газ. «Парус», а також князя В. Черкаського — «любителя березової каші» (йдеться про виступ останнього у журн. «Сельское благоустройство», у якому він допускав у селянському судочинстві застосування щодо селян тілесних покарань).

Лит.: Кошелев В. А. Эстетические и литературные воззрения русских славянофилов (1840—1850-е годы). Лг., 1984.

Іван Бажинюв

АКСАКОВ Костянтин Сергійович (29.03/10.04.1817, с. Новоаксаково, тепер Белебєвського р-ну, Башкортостан, РФ — 7/19.12.1860, о. Занте (Закінф), Греція; похований у Москві) — рос. письменник, публіцист, філософ, історик, літературознавець, критик і лінгвіст. Син С. Аксакова, брат І. Аксакова та В. Аксакової. Один з ідеологів слов'янофільства. Закінчив (1835) істор.-філол. ф-т Москов. ун-ту. Учасник філос. гуртка М. Станкевича. Основні твори: «Короткий історичний нарис земських соборів» (поч.

1850-х), «Записка про внутрішній стан Росії» та «Додатки» до неї, що були подані 1855 Олександрові II (опубл. 1881); «Кілька слів про поему Гоголя “Пригоди Чичикова, або Мертві душі”» (1842); драма «Визволення Москви в 1612 році» (1848); вірш «Вільне слово» (1854) тощо.

Як і ін. члени родини Аксакових, А. зустрічався з поетом під час його перебування в Москві після повернення із заслання. Разом з А. та його братом Іваном Шевченко їздив до О. Кошелева, в домі якого познайомився з О. Хом'яковим і декабристом князем С. Волконським (запис у Щоденнику 25 берез. 1858). Шевченко був обізнаний з окремими творами А., зокр. з надрук. у журн. «Русская беседа». Деякі думки і висловлювання А. перегукуються з поетичними образами та виразами Шевченка, зокр. істор. ремінісценції, пов'язані з особами Петра I та Катерини II як носіями ворожої народові гнобительської бюрократичної сили, поетизація народного характеру тощо. Разом із Шевченком А. підписав колективний протест проти антисемітської статті Р. Зотова в журн. «Иллюстрация» (Русский вестник. 1858. № 18. С. 246—247).

К. Аксаков. Рисунок П. Бореля з фотографії. 1869

Лит.: Гудзій М. К. Невідомі листи П. О. Куліша до Аксакових // *РЛ*. 1957. № 17; *Кулешов В. И.* Славянофилы и русская литература. М., 1976.

Іван Бажинів

АКСАКОВ Сергій Тимофійович (20.09/1.10.1791, Уфа, тепер Башкортостан, РФ — 30.04/12.05.1859, Москва) — рос. письменник. Навчався в Казан. ун-ті (1805—07). Автор повісті «Дитячі роки Багрова-внука» (1858), літ. спогадів «Сімейна хроніка» (1856) та «Історія мого знайомства з Гоголем» (повністю опубл. 1890) тощо. Виявляв інтерес до укр. л-ри. Мав широке коло знайомих серед діячів укр. культури, які були у дружніх стосунках із Шевченком: М. Максимовичем, О. Бодяньським, П. Кулішем, М. Щепкіним та ін.

У Шевченка також склалися дружні стосунки з А. Від спільних друзів А. знав про долю укр. поета, читав його вірші. У родинному альб. Аксакових «Зібрання різних віршів» (куди було вписано поетичні твори, що найбільше подобалися членам родини, особливо «таткові») поряд із віршами Ф. Тютчева, О. Хом'якова, М. Язико-

ва, К. Павлової та ін. рос. поетів розміщено кілька поезій Шевченка, зокр. «Сон — На панщині пшеницю жала», «Давидові псалми. 149 — Псалом новий Господеві». У фондах аксаковського архіву в ІРЛ є списки багатьох ін. віршів Шевченка. Виявом глибокої симпатії до Шевченка став примірник вид. «Сімейна хроніка» з дружнім дарчим написом. А. передав цю кн. через М. Щепкіна, коли той приїхав відвідати поета в Нижньому Новгороді. Зворушений увагою, Шевченко написав А. теплого листа, який поклав початок їхній дружбі.

У січ. 1858 Шевченко надіслав А. першу частину своєї повісті «Матрос» (пізніше названої «Прогулка с удовольствием и не без морали») з проханням ознайомитися з нею, висловити свою думку і посприяти публ. в журн. «Русский вестник». Прочитавши першу частину повісті, А. прихильно поставився до твору, про що й повідомив автора в листі (не зберігся, про його зміст свідчать Шевченкові листи до М. Щепкіна 17 січ. 1858 та до самого А. 16 лют. 1858). Після відвідин Аксакових у Москві Шевченко записав у Щоденнику 22 берез. 1858: «Радостнейший из радостных дней». Під час наступної зустрічі А. запросив поета до себе в маєток на літо. Підсумовуючи свої враження від перебування в Москві, Шевченко у записі 26 берез. 1858 зазначив, що його найбільше тішило «самое теплое радушие лично ко мне и непритворное сочувствие к моей поэзии», які він зустрів серед «просвещенных москвичей», особливо ж у родині А. Після прочитання другої частини повісті «Матрос» А. змінив свою попередню думку на негативну і в листі 19 черв. 1858 радив авторові утриматися від друкування твору, мотивуючи тим, що ця повість «незрівнянно нижча за Ваш величезний поетичний талант, особливо друга частина». Категорична оцінка А. повісті призвела до того, що поет припинив подальші спроби опубл. свої твори рос. мовою, незважаючи на те, що покладав певні надії на оприлюднення їх. Повість «Прогулка с удовольствием и не без морали», яка з'явилася друком через 26 років по смерті автора, було присвячено А.

С. Аксаков

Шевченко високо ставив талант А. як письменника і поціновувача поезії. Надсилаючи М. Щепкіну свої нові поетичні твори, він просив прочитати їх А. У начерку Автобіографії Шевченко посилається на автобіогр. твори А. як на зразкові у цьому жанрі. Збереглися чотири листи Шевченка до А. та два — А. до поета.

Лит.: Гудзий Н. Письма Шевченко к С. Т. Аксакову // Искусство. 1927. № 2/3; *Машинский С.* С. Т. Аксаков и Т. Г. Шевченко // Советская Украина. 1960. № 6; Т. Г. Шевченко и С. Т. Аксаков: Путеводитель по выставке. М., 1961.

Іван Бажинів

АКСАКОВА Віра Сергіївна (7/19.02.1819, с. Новоаксаково, тепер Белебеєвського р-ну, Башкортостан, РФ — 24.02/7.03.1864, Москва) — рос. мемуаристка. Дочка С. Аксакова, сестра К. Аксакова та І. Аксакова. Освіту здобула вдома. На формування її літ.-мист. уподобань вплинула атмосфера, що панувала в родині, передусім своєрідний культ М. Гоголя (особисто познайомилася з ним у жовт. 1839) — письменника, що в її очах був свого роду «святим подвижником». Від брата Костянтина перейняла слов'янофільські погляди. Важливу істор.-докум. цінність становлять її спогади «Останні дні Гоголя» (Минувшие годы. 1908. № 7), листи і щоденник за 1854—55 (опубл.: *Аксакова В. С.* Дневник. СПб., 1913), який містить цікаві відом. про бурхливі суперечки та заг. характеристику настроїв рос. громадськості переломної доби (у слов'янофільській інтерпретації).

Із притаманним усій родині Аксакових пієтетом ставилася до Шевченка та його віршів. Спілкувалася з поетом у Москві навесні 1858. Листування А. з М. Карташевською (двоюрідною сестрою) містить відом. про перебування поета в домі Аксакових, зокр. інтерес становлять її висловлювання про особу Шевченка та його поезію. У листі 25 берез. 1858 повідомляла свою адресатку: «Вчора у таточка був Шевченко, він і раніше був, але я його не бачила: сьогодні він прийде прочитати свої вірші і навіть обіцяв, що проспівася малоруські пісні, які він, кажуть, спі-

ває чудово». А наступного дня вона ділиться зі своєю кореспонденткою: «Шевченко на всіх нас, таточка і братів, справляв приємне враження: він розумний і простий <...>. Справді, вірші його завжди чисті й моральні. Віршів він не читав, але співав трохи малорос[ійських] пісень, і Надійка [сестра, Н. Аксакова. — *Ред.*] хоч і не одразу, але наважилася проспівати йому кілька; що для нього важать пісні, взагалі малоросійська поезія, нема чого й казати». А в листі від 22 лип. 1858, сповіщаючи про візит М. Щепкіна, пише, що він привіз від Шевченка лист (не зберігся), гравюру і автограф поезії «Сон — На панщині пшеницю жала»: «Щепкін прочитав чудовий новий вірш, який мені так подобається, що перепишу його тобі. <...> Яка грація, яка викінченість, ніби картинку бачиш. З яким талантом ця людина!» 2 серп., надсилаючи список вірша, знову висловлює своє захоплення: «Яка краса, правда ж». Ця ж поезія, а також вірш «Давидові псалми. 149 — Псалом новий Господеві» та ін. вірші Шевченка вписано до родинного альб. Аксакових «Зібрання різних творів», до якого внесено поезії О. Хом'якова, М. Язикова, К. Павлової та ін. улюблені серед членів родини твори.

Лит.: Лобач-Жученко Б. Б. Т. Г. Шевченко і Марко Вовчок у листуванні В. С. Аксакової та М. Г. Карташевської // *РЛ*. 1987. № 6.

Наталія Чорна

АКСАКОВА Надія Сергіївна (1829, Москва — 12/24.09.1869) — молодша дочка С. Аксакова, сестра К. Аксакова та І. Аксакова. Маючи музикально-вокальні здібності, виявляла особливу зацікавленість укр. народними піснями. Її співи цінував М. Гоголь, а П. Куліш, гостюючи в Аксакових, подарував їй зошит зі своїми фольклорними записами. Шевченко у Щоденнику 25 берез. 1858 занотував: «До 9-ти часов пробыл я у Аксаковых и с наслаждением слушал мои родные песни, петые Надеждой Сергеевной. Все семейство Аксаковых непритворно сердечно сочувствует Малороссии и ее песням и вообще ее поэзии».

Леонід Большаков